

DOBRO JE ŠTO SVI NE ČITAMO KNJIGE

Milan R. Simić

O knjigama pričaju oni koji ih i čitaju. Citiraju autore: pisce, filozofe, historičare, ali i same književne junake. Vremenom, prisvajaju njihove misli, i to je ono lepo što pročitana knjiga poklanja u trajno vlasništvo. Svejedno da li su u pitanju čitaoci koji prate savremenu književnost, čitaoci koje zanima historiografija, naučna literatura, naučna fantastika, literatura o magijskim i onostranim svetovima, o muzici, pozorištu, šahu, ili da su u pitanju ljubitelji grafičke novele. Koliko takvih čitalaca ima, tačno se ne zna, ali... Što nas je manje, to i bolje! Jer, zamislimo samo kako svi razmenjujemo i čitamo knjige! Da o sadržajima knjiga ne pričamo samo na promocijama u bibliotekama i sličnim ustanovama, da ne pričamo sa "srodnim dušama", već da o knjigama pričamo gde god da se zateknemo i sretnemo. U vozu, autobusu, parku, kafiću, na plaži, slavi, svadbi, krštenju, sahrani, u spavaćoj sobi... Takvo čitalačko ludilo većini pisaca bilo bi drago, ali... Da vidimo kako bi to izgledalo?

U restoranu, brzo se shvata, tema razgovora društva za jednim stolom je pisanje Emila M. Ciorana. Najčešće se pominje i citira njegova *Kratka istorija raspadanja*. Slušamo: *Može se reći da jedna knjiga zaista utiče na nas tek onda kad osetimo želju da oponašamo njen zaplet, da i mi ubijamo ako njen junak*

ubija, da budemo ljubomorni ako je on ljubomoran, da se razbolimo i umremo ako on boluje i umire...Prekidaju mladića upozoravajući ga da je preterao. Dakle: jedni se slažu s Cioranovim stavom, drugi protive. Potom se njihovi glasovi mešaju, kao da su na vašaru, da bi jedan od njih gotovo vrišteći saopštio, takođe citirajući Ciorana: *Učenje o spasu ima smisla jedino pođemo li od toga da je postojanje jednako patnji*. Odjednom, tajac. Jer, svesni su svi da smo, kao vrsta, nemoćni, jadni, da nikako nismo kadri izmeniti svoj položaj prema postojanju i nestajanju, da je duh koji bi da sačuva svoju posebnost na svakom koraku ugrožen od stvari na koje ne pristaje...

Naručuje se nova tura pića, bez sokova. O Cioranovom razmišljanju i pisanju može da se govori samo uz žestoko piće...Do njih, devojka i mladić "čavrljaju" o romanu Vladana Matijevića *Vrlo malo radosti*. Kažu; roman je duhovit, surov, crn, drzak i...bla, bla, bla...Shvatamo da im je najbliža prva priča romana, a koja prati život američke istoričarke umetnosti Hilari! Itd. Od stola do stola, svi u kafiću pričaju o knjigama i grafičkim novelama! Ludilo, kažem!

A dva gospodina u autobusu, sede jedan do drugog, živo raspravljaju o Andriću i Llosi, tačnije, o njihovim besedama prilikom dodele Nobelove nagrade! Prvi će reći kako je govor našeg nobelovca bio skroman, prikladan, snažan, a da je Llosin govor trajao bespotrebno dugo.Taj gospodin seća se da je Andrić rekao i ovo: *Pisac istorijskih romana mogao bi na svoje delo da stavi natpis i kao jedino objašnjenje svega, i to svima i jednom zauvek, drevne reči: Cogitavi dies antiquos et annos aeternos in mente habui (Razmišljao sam o drevnim danima i sećao se godine večnosti.)* Da, Andrić je uvek znao gde šta da kaže. Uvek! A zar je Llosao morao, pita se ponovo gospodin, da opiše svaki dan svog detinjstva, mladalačke i kasnije ljubavne jade, dane provedene u Parizu, Barceloni, itd? Da deli političke lekcije? Nemoj tako, ne preteruj! – umiruje ga sagovornik. I Llosa je govorio o književnosti, čak je, ako me sećanje ne vara, rekao da je i čitanje, podjednako kao pisanje, protest protiv nedostataka u životu! Evo, napokon, i korisnih Ljosinih razmišljanja...

A tek jedan mladić u kupeu brzog voza Beograd-Subotica? Priča kao da "veze", stiče se utisak kako sadržaj knjiga Danila Kiša zna napamet! Priča o Kišovim, možda i najupečatljivijem junaku, revolucionaru Borisu Davidoviču Novskom. On kao i da ne primećuje mladu gospođicu koja sedi preko

puta njega, koja ga, štono kažu, "guta očima". Ne primećuje taj čitalac ni potrebu udovice, koja sedi pored devojke, da priča o pokojnom mužu, koji je takođe bio veliki čitalac i koji je za sobom ostavio više od hiljadu knjiga. Ne zna udovica šta da radi s tim knjigama. Mladić uverava sve u kupeu da mu se Boris Davidovič Novski često obraća, u snu naravno, i da o njegovom životu više zna nego što je znao i sam Danilo Kiš! I tako mladić, kao da je reinkarnacija samog Borisa Davidoviča Novskog, priča: *Ko zna dokle bi se redale davne slike, da me nisu pronašli. 21. novembra hiljadu devedeset i sedme, a bilo je četiri sata popodne, logorski stražari opkolili su me, i pustili pse. Stajao sam na skelama iznad kotla, i...kada je jedan stražar počeo da se penje uz sklele, odlučio sam: skočiću u ključalu masu!* ...I tada, potpuno neočekivano, udovica mu upada u reč: Dosadan si, znaš! Svi znamo da Boris Davidovič Novski nije uspeo da napravi bombu veličine oraha, neviđene razorne moći! To nije sve. U razgovor hoće da se uključi i lepa gospođica koja, istina stidljivo i poluglasno kaže: Meni je u sećanju, kao da je gledam, Marja Gregorovna Popko, žena visokog carskog činovnika. Ja... Mladić je (nekulturno) prekida i kaže: Marja je obična kurva, znate...Ma, šta vi umišljate? – besna je gospođica, i... nailazi kondukter, traži karte na pregled. Naravno, mladić voznu kartu nema, ali to i nije tema ovog teksta...

A na jednom krštenju, da ne poveruješ, kuma je razvezla priču o romanu Carlosa Fuentesa *Adam u raju*, sve ponavljajući samu završnicu rukopisa gde glavni junak saopštava: *A kada se vratim u Elinu kuću i skinem se s Ele i pred Ele, jedino moja ljubavnica i ja, i niko više, znamo da nemam pupak. Ja sam prvi čovek.* Eto, našla kuma baš gde i kada da priča o čoveku bez pupka, Adamu, raju i...Na jednoj svadbi kuma je u glavnoj ulozi. Jezikom otrova, šapuće – a da je čuju svi – kako su mladenci mogli još malo da pričekaju! Da se ugledaju na junake Márquezovog romana *Ljubav u doba kolere*, da ljubav čekaju kao Fermina Dasa i Florentino Arisa, da...A ne ovako: *mladoženja tek prvo brijanje da je imao, a mlada – juče iz školske klupe, danas "stomak do zuba"!* Mogla je kuma ovo i drugim rečima, zar je morala baš da se posluži tom "besmrtnom" ljubavnom pričom?

Šta zatičemo na plaži? Naravno, tema razgovora turista i čitalaca je antologija Ljubice Arsić *Ostrvo na dva mora*. Priča "Sveci", koju je potpisao Dino Bucati, najčešća je tema prepričavanja između čitalaca ove antologije. Zna:

Sveći imaju svako svoju kućicu uz obalu, s balkonom koji gleda na okean, a taj okean je bog. Leti, kada je toplo, da se rashlade, oni se kupaju u svežim vodama, a te vode su bog .. tako bar tvrdi veliki italijanski pisac. Lepo je zamisliti svece, moramo priznati, ali i nas uz njih, na onom svetu! E, sad, kad pomenuemo "onaj svet", uverimo se koliko ljubitelji knjige poštuju mesto i vreme, odnosno, o kojim knjigama govore na sahranama! Da, teme su knjiga Emanuela Swedenborga *Nebo i pakao*. Na jednoj sahrani, neko od ožalošćenih započeo je priču o Modesti Blejz, epizodi "Operacija feniks", ali su ga prekinuli, rekosmo, "svojim mudrovanjima" o Nebu, o Paklu! Jedan čitalac će reći da Emanuel Swedenberg piše i o tome kako Anđeli koji sačinjavaju Nebesko Carstvo Gospodnje uglavnom žive na uzdignutim mestima koja izgledaju kao planine; dok Anđeli koji sačinjavaju Duhovno Carstvo Gospodnje, žive na mestima manje uzdignutim koja izgledaju kao bregovi; najzad, Anđeli u najnižim delovima Neba žive na mestima koja izgledaju kao kamene ploče. Sve ovo ima poreklo u Saobraznostima, jer unutarne stvari saobrazne su onom što je uzdignuto, a spoljašnje onom što je niže; i to je razlog da u Reči planine označavaju nebesku ljubav, bregovi označavaju takođe nebesku ljubav, a kamenje veru. Šteta što ovaj razgovor, kao i onaj, o svecima ne dopire i do pokojnika, pokojnice. Ili dopire, Bog bi ga sami znao.

Ovo je samo delić atmosfere kako bi izgledalo kada bi svi čitali i pričali o knjigama. Na sreću, svi ne čitamo knjige i sada znamo zbog čega je to dobro. Ono, teško je i zamisliti društvo bez onih koji čitaju samo novine, ili umrlice, ili pravna akta i sudska rešenja, ili cedulje na kojima im žene zapisuju šta da kupe na pijaci, ili koji ne čitaju ništa. Ne, ovde ne spadaju oni koji čitaju samo železnički red vožnje. Zahvaljujući Kišu, oni su nešto drugo! Da! Kakvo bi to društvo bilo da nema pojedinaca koji se u svakoj prilici hvale kako nisu u životu pročitali ni jednu jedinu knjigu! Lično, da ličim bar malo na Ciorana, da budem ciničan i drzak poput njega, volim što postoje i takvi. Da ih nije, pitam se – koga bismo žalili? Jer, čovek koji ne žali i nije čovek, sve mislim da je tako!

Antologije priča najbolji su dokaz da svi pišemo Jednu

A sutra? Šta će se desiti jednom detinjstvu kojem industrijski Božić donosi američke lutke koje govore i pevaju i same se kreću, japanske robote koji skaču

i igraju a da se baterija nikad ne isprazni, radiom vođen automat čiji mehanizam nikada nećemo shvatiti..., piše Umberto Eco u priči "Pismo mom sinu" u *Antologiji italijanske pripovetke* na stranici 87. Pravi dokaz koliko se priča osvrće na prošlost, upozorava na budućnost, rve sa sadašnjošću. I što je za nas ljubitelje kraće forme još bitnije, priča ne gubi primat u odnosu na roman. Ili bar nije u podređenom položaju. Ne u književnoj Irskoj, Mađarskoj, Italiji. Čak je kratka priča označena "irskom nacionalnom formom"! Ovu tvrdnju nalazimo u antologiji kratke priče iz nove Irske *Strele u letu* iz 2005. koju je priredila Caroline Walsh. Tema ovog osvrta još su i *Antologija italijanske pripovetke*, obuhvaćeni je period 1945 – 1990, u izboru i prevodu Jasmine Tešanović i antologija mađarske *Novele* (2009.) koju je priredio i preveo Sava Babić.

Šta je zajedničko antologijama na koje se osvrćemo? Jedina zajednička, uzgred i najbitnija, crta im je što pruža dokaz da svi mi pišemo jednu knjigu? Takvo razmišljanje je jače od svih formalnih razlika koje su inače neminovne, a tiču se izbora tema, neobičnosti same forme saopštavanja. Prirodno – tu su i geografske raznovrsnosti: odražavaju "neobuzdanu, globalizovanu, uzburkanu Irsku", upoznaju nas s nemirnom italijanskom "dušom", tako i mađarskim "stalnim intelektualnim otporom" (Bela Hamvas, i mnogi drugi!). Priče se bave, kako sudbinama pojedinaca, tako i jakim sećanjima na ono što je iza nas i što nikada ne bismo smeli da zaboravimo. Ima ih na čvrstim realnim osnovama, ima ih na temeljima fantastike, ima ih namerno nedomaštanih, dužih i priča u par rečenica, ali o tim razlikama mogli bismo da pišemo dani-ma! A kako razlike i nisu tema ovog osvrta, već preporuka za njihovo čitanje i bacanje "čitalačkog svetla" na njih, ponašajmo se kao i sami pripovedači. Ne budimo komotni romanopisci, ne trošimo vreme. Budimo konkretni!

Najpre, osvetlimo ostvarenja pripovedača iz Irske, antologiju *Strele u letu*. Naravno, pre čitanja, kopka nas pitanje: da li su "naslednici" nenadmašnih Becketta, Joyce-a i Flanna O`Briena, bar približni svojim pripovedačkim umećima pripovedačkim majstorstvima ove trojice? I... Posle iščitavanja hrabro odgovaramo: obožavaoci stvaralaštva "Svete irske književne trojke" mogu da odahnu! Jer, i njihovi naslednici "pričaju Veliku priču" o Irskoj, usput dajući dijagnozu savremenog društva slikajući nemoćnu ljudsku jedinku. Bilo da je Jedinka predodređena "da korača unazad" ili se oseća "izopštenom iz

zajednice"; bilo da tek olako propušta izazove života ni ne znajući kako da "ubije vreme", ili da ne zna šta će sa slobodom, svejedno. Irski pripovedači, ne ispuštajući književne kamere iz ruku, nimalo se ne distancirajući od svojih likova, kao da repriziraju neke, npr. Joyce-ove likove! A to što priče nisu smeštene samo u urbanu Irsku, već i Skandinaviju, Srednju Evropu, ruralnu Irsku, u avion koji leti iznad Atlantika, itd., nimalo nam ne smeta, naprotiv! Inače, u antologiji su zastupljeni: Tom Humphries predstavljen svojom prvom napisanom kratkom pričom, Claire Keegan, John MacKenna, Aidan Matthews, Molly McCloskey, Blanaíd McKinney, Mary Morrissy, Éilís Ní Dhuibhne, Joseph O'Neill, Sean O'Reilly, Keith Ridgway. Zanimljivo, među njima ima i romanopisaca, takođe i dramskih pisaca. Nimalo slučajno. *Strele u letu* preporučujemo kraćim citatom, samim početkom priče "Te važne poruke" (Blanaíd McKinney): "Stvar je u bojama. Ne, ne samo u bojama, već i u njihovom mnoštvu. Gledao sam kako sevaju na televiziji, kada bi bile u pokretu: blesnule bi, proletele i raspršile se. Nikad mirne..." E da, stvar je u bojama! Istina, iako Caroline Walsh beleži u predgovoru: "Ove priče ne daju mnogo nade za iskupljenje. Neki su likovi prepušteni koprcanju u večnom brutalnom svetu..." – mi ih čitamo tražeći i za sebe same izlaz! Ipak, priznajemo! Malo je nade za iskupljenje! Brutalan svet! To je to! Zato kratka priča i jeste od svih književnih formi "najprimerenija modernom vremenu" (Declan Kiberd). Malo je nade, ali...

Antologiju italijanske pripovetke (1991.) morate potražiti u vašim gradskim bibliotekama. Rekosmo već, priredila je Jasmina Tešanović, i ovo je zapravo jedan (i objektivnan i subjektivnan!) pogled na posleratnu italijansku priču. Nećemo nabrajati imena zastupljenih autora, jer, pored već citiranog Umberta Eca, u antologiji su priče još dvadeset pet autora! U pogovoru Jasmina Tešanović, kao upustvo za tumačenje ove antologije predlaže razmišljanja Flanna O'Briena (zanimljivo, u ovom osvrtu već spominjani član "Svete književne irske trojke"): "Po svemu sudeći granice nema. Ovde se sve može reći i sve će biti istina, i u sve će se morati poverovati. I naravno, skreći što više ulevo u životu i nikad nemoj reći 'da'." Sve se može reći, da... I, sve će biti istina! Eto, tako. Ali... Iz citata Del Guidice-vog iskaza, odnosno priče "U muzeju Remsa": "Otkad sam saznao da ću oslepeti, zavoleo sam slikarstvo... Pokušajte da shvatite, ne postoji nikakav razlog da čovek oslepi u mojim godinama, uostalom, ne postoji uopšte nikakav razlog da čovek oslepi" – mi

"izlazimo" s pokušajima da shvatimo! Sve se može reći, i sve će biti istina... pokušajte da shvatite! Naravno, ovo je samo mala čitalačka igra i dopisivanje s Flanna O'Brienom, autorom kulturnog romana *Na reci kod Dve ptice*. Sve u svemu, čitaocima priča italijanskih majstora pripovedanja očekuje prava intelektualna razonoda!

Treća antologija nam je "poklon" od Save Babića. To je izbor mađarske *Novele*! Babić napominje: "Novele su birane po estetskoj vrednosti samo zato što drugi kriterijum ne postoji. Umetnost nosi estetsko obeležje; diše svojom estetikom. Ako nije tako, reč je o manipulaciji, bilo društvenoj, bilo političkoj, bilo pedagoškoj, dakle o primenjenoj upotrebi..." Hm, da! Koga izabrati od preko četrdeset zastupljenih autora? Čiju novelu izdvojiti, čiji citat? Ili uraditi to nasumice, kako to voli da čini Sava Babić (probajte, otvorite da čitate na bilo kojoj stranici knjigu Bele Hamvasa *Filozofija vina*, i nećete pogrešiti!). Nećemo pogrešiti! Tačno, ponavljamo. U pitanju su ostvareni autori. Ili, ipak, hajdemo ovako! Jedan citat po izboru, jedan po nasumice otvorenoj antologiji! Nasumice izabran citat (György Odze, "Fenomen invalidskih kolicica", str. 168): "... To je bilo ono što nisam razumeo. Ja sam bivao neraspoložen čak i onda kad bih bio prehladen, kad bi mi se zapušio nos, ili kad bi me spopalo krčanje creva, nisam mogao ni da zamislim kako je to biti prisiljen i ceo život proživeti u kolicima. Zaista, mislio sam, kako li je? Supruga starog čoveka, koja je bila nekoliko godina mlađa od njega, dovozila ga je svaki dan popodne na trg, sela bi na klupu pored njega, zatim bi čitali i razgovarali." A citat po izboru (Sándor Márai, "Poslednja večera") je na kraju priče: "...Slušao sam tutnjavu tenkova i pušio. Soba je bila prijatno topla. Gledao sam poredane knjige na policama, rasejano, šest hiljada knjiga koje sam prikupljao po raznim stranama sveta. Tu je onaj Marko Aurelije koga sam kupio od bukiniste na obali Sene, pa Eckermannovi *Razgovori s Goetheom*, staro mađarsko izdanje Biblije. I još šest hiljada knjiga. Sa zidova su me posmatrali portreti oca, dede, pomrlih rođaka."

Da, sa zidova! Sa zidova, posmatrali... Dobra, stara, kratka priča! "A sutra? Šta će se desiti jednom detinjstvu....?"